

## *РОЗДІЛ I*

### *Теорія, історія держави та права, філософія права*

УДК 340.12:271.2-12]:94(477.82)"15"(092)

*М. Яцишин*

#### **Світоглядно-правові та релігійні цінності в житті та творчості Данила Братковського**

Стаття присвячена дослідженню участі та ролі українського шляхтича Данила Братковського у суспільному та релігійному житті Волині останньої третини XVII – початку XVIII ст. Автором констатовано, що Данило Братковський є визначною постаттю в історії України та історії Православної Церкви на Волині другої половини XVII – початку XVIII ст. Як активний і темпераментний, освічений та наділений літературним талантом громадський діяч, він щиро намагався підтримати православ'я в різних сферах своєї діяльності. Данило Братковський типовий представник своєї епохи та суспільного стану з усіма їхніми суперечностями та вадами.

**Ключові слова:** Волинь, Луцьке Хрестовоздвиженське братство, Православна Церква, шляхта.

**Постановка наукової проблеми та її значення.** У другій половині XVII – початку XVIII ст., відповідно до традицій народницької та державницької історіографії, визначальні історичні події відбувалися на території Лівобережної та Правобережної України, де тривала державотворча діяльність українського козацтва. У той же час складні та суперечливі процеси, які в цей час переживало українське суспільство Волині та Галичини, лишаються без належної уваги вітчизняних науковців.

У зв'язку з переважно регіональним інтересом учених до історії Галичини і Волині другої половини XVII – початку XVIII ст., постать Данила Братковського досі лишається маловідомою для вітчизняних науковців. Відтак українські дослідники зосереджували свою увагу на останніх роках життя Данила Братковського, пов'язаних з його участю в повстанні Семена Палія, тоді як такі аспекти його діяльності, як попередня служба Речі Посполитій, участь у діяльності Луцького братства та правовий аналіз конфліктів з братчиками були малодослідженими.

**Аналіз досліджень наукової проблеми.** У 2004 році за сприяння волинських краєзнавців та народних депутатів України в Луцьку перевидано збірку віршів Данила Братковського «Світ, по частинах розглянутий» [1]. У видання включено дослідження В. Антоновича, М. Максимовича, В. Липинського та В. Доманицького – це практично всі наукові розвідки, присвячені діяльності Братковського, що побачили світ у XIX – XX ст. Крім того, були опубліковані статті сучасних українських науковців О. Бірюліної, В. Пришляка, В. Шевчука та І. Ціборовської-Римарович, в яких зроблена спроба по-новому оцінити життєвий шлях та творчу спадщину цієї непересічної особистості.

У 2012 році вийшла стаття польського дослідника П. Борека, що має назву «Nowe materiały do biografii Daniela Bratkowskiego» [2], у якій на підставі аналізу значного масиву актових книг повітових судів Волинського та Руського воєводств автор виявив нові матеріали до біографії Данила Братковського, які стосувалися переважно його економічної діяльності і, частково, релігійного життя та родинних стосунків. Відзначимо, що виявлений матеріал проаналізовано не дуже вдало: стаття

сформована у вигляді хроніки життя Братковського без виділення чітких тематичних блоків. Це дещо ускладнює сприйняття тексту, але в цілому дослідження П. Борека є важливим кроком для подальшого вивчення історії православної шляхти Волині взагалі та діяльності Данила Братковського зокрема.

Збільшення інтересу громадськості до постаті Данила Братковського, яке спостерігалось в період 2004 – 2013 рр., справило суттєвий вплив на суспільно-релігійне життя сучасної Волині. Так, зусиллями голови відновленого православного братства в Луцьку, депутата Верховної Ради Андрія Бондарчука, 2013 року видано збірник «Луцьке Хрестовоздвиженське братство. Історія та відродження». У ньому, зокрема, приділена увага постаті Данила Братковського – активного члена Луцького братства другої половини XVII – XVIII ст. [3].

Варто зазначити, що дане дослідження не можливе без детального вивчення документів з історії шляхетських родів Волині другої половини XVII ст. в актових книгах міського суду Луцького повіту Волинського воєводства. Серед інших знакових особистостей того часу нас також зацікавила постать Данила Братковського. Результати виявлення засвідчили велику кількість актового матеріалу, що стосувався його особисто та його найближчих родичів.

**Мета статті.** Запропонована стаття є спробою правника дослідити багатогранну діяльність цієї непересічної людини і має на меті висвітлити участь Д. Братковського у суспільно-релігійному житті Волині останньої третини XVII – початку XVIII ст. через діючі норми тогочасного права.

**Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження.** Перш, ніж перейти до розгляду окресленої проблеми, варто зауважити, що участь Д. Братковського у суспільно-релігійному житті слід оцінювати з урахуванням особливостей його духовного світу, складовою частиною якого були релігійна, національна, станова, правова та регіональна свідомість. Передусім необхідно пам'ятати, що Данило Братковський належав до панівної верстви Речі Посполитої – шляхти. Як шляхтич і громадянин польсько-литовської держави він був носієм польської світської культури, але водночас належав до числа ревних сповідувачів православ'я. Наголошуємо, що саме релігійна свідомість (ототожнення себе часткою православного світу) була стрижнем його духовного життя. Водночас епіграми Братковського «Греція» та «Відповідь Греції» дають підстави припустити, що духовний центр православного світу, до якого він себе долучав, автор вбачав не в Москві, яка на той час впевнено перебрала владу над митрополичою столицею в Києві, а в Константинополі [4, с. 247].

Цікаво також, що належність до ревних прихильників православ'я практично не вплинула на характер віршів та епіграм Братковського, які мали релігійний характер. Очевидно, це можна частково пояснити тим, що видана книга віршів поета в Кракові пройшла цензуру. Проте характер його поезій наводить нас на думку, що Братковському були притаманні не вузькоконфесійні, а загальнохристиянські цінності. Він часто звертався до теми про сутність гріха, про умови спасіння людської душі, про любов до ближнього, причому автор вирішував ці питання в дусі гуманізму, не пов'язуючи благочестивість людини з належністю її до якоїсь конкретної християнської конфесії. Характерним у цьому випадку є вірш Данила Братковського «Нові палаци», у якому автор застерігає сучасників від надмірного захоплення матеріальними благами, закликаючи замість турботи про будівництво кам'яниць і палаців згадати про тих, хто потребує допомоги. З цього приводу він, зокрема, писав: «А чи не краще збудувать шпиталі, Щоб харч там мали люди постраждалі. Шпиталь будуєш – палац навіки ти Зведеш у небі, щоб довічно жити» [4, с. 225].

Національний стрижень духовного світу Данила Братковського проявляється від значно слабше релігійної і виглядає доволі архаїчно – він, без сумніву, належав до «русинів», але в той же час зберігав елементи регіональної «волинської» самоідентифікації [4, с. 173]. Це, однак, не дає підстав заперечувати самодостатності його національної свідомості. Сатиричне зображення національних упереджень в епіграмах «Париж», «Московське жалування», «Львів батько» та ін. [4, с. 55, 225, 259] дає підстави зробити висновок, що автор цілком усвідомлював окремішність українців (русинів) від поляків (мазурів) та росіян (москви).

Данило Братковський, як щирий прихильник Православної Церкви, ставився різко негативно до унії та уніатів. У цьому полягала специфіка релігійної свідомості певної частини представників православного шляхетства Волині зазначеного періоду. Вони готові були толерувати римо-католиків і протестантів, але уніатів не сприймали принципово. Причина полягала в тому, що на відміну від католиків та протестантів, уніати сповідували майже ідентичну православним духовну та релігійну традицію, дотримуючись при цьому єдності з Римом, проти якої заперечувала православна ієрархія. Тому якщо перехід православних до католицизму чи протестантизму передбачав свідому відмову від віри батьків, то перехід до унії міг відбутися непомітно (часом завдяки заміні на парафії

православного священника уніатським), і саме тому активні захисники православ'я вбачали в уніатах найнебезпечніших супротивників [5, с. 142].

До числа таких діячів належав також Данило Братковський. Згадане ставлення виявилось передусім у його політичній активності в кінці 70-х – 90-х роках XVII ст. Як відомо, польський король Ян III Собеський докладав чимало зусиль для того, щоб схилити православне суспільство Речі Посполитої до церковної єдності з Римом. Одним із найважливіших заходів у цьому напрямку було скликання 1680 року наради у Любліні між уніатами і православними з метою досягнення порозуміння щодо можливого церковного об'єднання. Проте цей захід не був відповідним чином підготовлений. Зокрема, не було взято до уваги неоднозначне ставлення до ідеї церковної єдності серед православного духовенства і мирян, мали місце розбіжності в підходах до цієї проблеми між унійною ієрархією в Україні та Апостольським Престолом, зрештою, не була узгоджена позиція щодо нарад в Любліні різних представників державної влади Речі Посполитої. Але найважливішою перешкодою для реалізації «нової унії» була опозиція до планів короля Яна III Собеського з боку православного нобілітету Волині, об'єднаного навколо братств України і передусім братства Луцького.

Відомо, що король надіслав окреме запрошення луцьким братчикам із проханням взяти участь у люблінській нараді. Цілком зрозуміло, що в тогочасних політичних реаліях вони не могли проігнорувати ініціативу короля. Водночас члени братства за участю Данила Братковського вжили заходів для недопущення прийняття рішень в Любліні, які б суперечили інтересам Православної Церкви. На згадану зустріч були обрані авторитетні та впливові представники православного шляхетства Волині – житомирський хорунжий князь Вацлав Четвертинський, київський чашник Андрій Гулевич-Піддубецький та сам Данило Братковський – підстолий брацлавський. За їхньою ініціативою 9 грудня 1679 року складена офіційна заява, у якій автори в урочистій формі заявили про намір не вдаватися до жодних угод, які б могли зашкодити Православній Церкві. Документ підписало 32 особи, серед них згадані вище делегати на люблінську нараду, а також інші впливові члени Луцького братства – князі Андрій та Юрій Пузини, Томаш Гуляницький, Олександр Балабан, Федір Ушак-Куликовський та ін. [6].

Згадана позиція луцьких братчиків зіграла важливу роль у зриві наради в Любліні, яка відкрилася 26 січня 1680 року. За цих обставин єпископу Львівському Йосифові Шумлянському (одному з прихильників поєднання православної та уніатської «Русі») лишилося тільки звернутися до присутніх делегатів зі словами: «Вистачить, що ми тим разом зійшлися, привітаємося тим часом, за другим разом поговоримо, а за третім погодимося» [7]. Пізніше Холмський єпископ Яків Суша у своєму листі до кардинала Нерліо від 19 березня 1680 року підкреслював особливу роль волинського православного нобілітету та братчиків в нейтралізації ініціативи короля під час роботи «Люблінської конференції» [8]. Отож, Данило Братковський, як один із трьох представників Луцького братства, на нарадах у Любліні, безумовно, зіграв свою роль у цих подіях.

Політичну діяльність, спрямовану на підтримку Православної Церкви Данило Братковський проводив і надалі часи, про що згадував свого часу В. Антонович. За його версією, напередодні сейму 1699 року, скликаного королем Августом II, Данило Братковський разом із житомирським стольником Ремігіяном Суріним об'єднав навколо себе православну шляхту Київського і Волинського воєводства. Спільними зусиллями їм вдалося внести до інструкцій послам на сейм зобов'язання домагатися від уряду Речі Посполитої гарантій релігійних прав для православних. Проте сейм не лише не звернув уваги на зазначені вимоги, але навіть прийняв низку рішень, які завдавали суттєвої шкоди Православній Церкві на території Подільського воєводства. Серед них – заборона православним, нарівні з євреями, оселятися для проживання у звільненому від турків Кам'янці, вилучення території Поділля з-під управління Київської митрополії і передача її до Львівської єпархії тощо. Показовим є те, що зазначені рішення були прийняті за підтримки послів від Київського та Подільського воєводств, які щодо релігійних питань мали зовсім інші доручення. Рішення сейму 1699 року та позиція послів змусили Данила Братковського та Ремігіяна Сурина до продовження боротьби – вони склали заяву з вимогою притягнути до відповідальності послів за невиконання інструкцій, яку підписали 54 представники православного нобілітету Волинського та Київського воєводств. Проте практичних наслідків цей політичний демарш не мав – суспільна думка в шляхетському соціумі польсько-литовської держави була на боці католиків та уніатів, тому ні Братковський, ні Сурин так і не наважилися розпочати судовий процес із цього питання [9].

Версія В. Антоновича була в головних рисах повторена у пізнішому дослідженні В. Липинського [10] і від початку XX ст. не піддавалася переглядові у вітчизняній історіографії. Утім, на думку дослідників, роль Данила Братковського у зазначених подіях потребує уточнення. Річ у тім,

що головним джерелом для В. Антоновича та В. Липинського у дослідженні ситуації на Волині і Київщині, пов'язаної з сеймовими рішеннями 1699 року, слугувала «протестація 54-х», подана до актових книг Овруцького гродського суду 22 грудня 1699 року. Проте існують підстави сумніватися у висновку В. Антоновича, який уважав, що, крім Данила Братковського та Ремігіяна Сурина, серед підписантів згаданої протестації майже не лишилося впливових осіб з числа православного нобілітету Волині та Київщини. Проведені нами дослідження актових книг повітових судів Волинського воєводства другої половини XVII ст. показали, що в числі підписантів «протестації 54-х» достатньо впливові особи все-таки були. Зокрема, багаторічні провізори Луцького братства князь Юрій Пузина та Федір Ушак-Куликовський, а також родичі тодішнього Луцького православного єпископа о. Діонісія Жабокрицького (у минулому – також провізора Луцького братства) Григорій-Бенедикт та Симон Жабокрицький [11]. Тому питання про те, кому саме належала ініціатива внесення «протестації 54-х» – луцьким братчиками чи «тандему Братковський-Сурина» лишається поки що нез'ясованим. Навіть якщо Данило Братковський і не був в числі головних авторів зазначеної протестації, то він у числі інших її підписантів вкотре засвідчив свою принципову політичну позицію та готовність захищати інтереси Православної Церкви.

Активна участь Данила Братковського у захисті прав Православної Церкви поєднувалася з дуже непростими стосунками з православним духовенством та Луцьким православним братством, до складу якого він входив. Відомо що у 70-х роках XVII ст. батько Данила Братковського, пан Богдан Братковський, згадувався в числі старших братчиків, що вкотре свідчить про авторитет цієї родини серед православного нобілітету Волині у згаданий історичний період. Проте, саме з Братковськими на початку 80-х років XVII ст. пов'язана серія скандалів у Луцькому братстві, які засвідчили суперечливі взаємини в його середовищі. Так, 25 травня 1682 року братські старости Томаш Гуляницький та Олександр Ступницький виступили з двома протестаціями проти Богдана і Данила Братковських, які дають можливість окреслити коло проблем, що склалися навколо них.

По-перше, Богдана Братковського звинуватили у зловживанні становищем братського старости. Зокрема зазначалося, що він за час свого провізорства, що хотів, те й чинив: відібрав у Луцької братської церкви мастки, надані їй у вічне володіння, намагався присвоїти братський дзвін, завдав кривди братським ченцям. Про переслідування духовенства протестанти писали в яскравих барвах. За їхньою версією Богдан Братковський ганявся за братським ігуменом о. Леонтієм Рибчинським по цвинтарю, бив його рапірою та називав «песячою бородою». Подібним чином Братковський влаштував обструкцію також ченцеві о. Киліяну, причому останній зазнав нападу прямо в олтарі братської церкви [12].

По-друге, Богдан Братковський був звинувачений у недбалому виконанні своїх обов'язків. Саме за його недоглядом братський монастир спіткало нещастя: була пограбована церква, причому злодії викрали з храму не тільки коштовності, але також особливо шановану святиню – мощі св. Варвари.

По-третє, Богдан Братковський намовив свого сина – Данила Братковського – шкодити Луцькому братству. Як твердили у своїй протестації братчики, саме внаслідок намови батька Данило Братковський зневажив братську святиню: забрав золотий ланцюжок з чудотворного образу Пресвятої Богородиці, який сам же свого часу на його користь пожертвував [8, с. 143].

Братчики Луцького братства висунули Данилові Братковському наступні звинувачення:

- Побиття братського диякона о. Флавіяна Лубіцького – ймовірного родича братського ігумена о. Мелетія Лубіцького. Сталося це 20 лютого 1682 року під час роботи Луцького повітового сеймика. Факт побойів був засвідчений возним, але згадану подію Данило Братковський у своїх зустрічних позовах не коментував [13].

- Збройний напад Данила Братковського разом зі своєю челяддю на братський монастир 15 жовтня 1681 року, що мало не призвело до спалення обителі. У версії Данила Братковського ці події виглядали зовсім в іншому ракурсі й нагадували сюжет сучасного трилера. Він стверджував, що пізно ввечері 15 жовтня 1681 року намагався врятувати ченця о. Варлаама Стамшека, якого братський ігумен о. Мелетій Лубіцький замкнув на ніч у підземеллі братського монастиря, де ховали мерців. Намагаючись врятувати нещасного монаха, Братковський пізно ввечері пробрався до обителі, яку вже замкнули. Метою візиту була зустріч з настоятелем, де він мав би умовити його звільнити в'язня. Проте розмова між ними не склалася, і монастирські слуги за наказом ігумена жорстоко побили Братковського. Насамкінець його було зв'язано і кинуто на монастирському подвір'ї. Причому зв'язали Братковського за «татарським звичаєм» – вигнувши тіло дугою, руки заломили за спину і міцно прикріпили мотузками до ступнів ніг. У такому положенні він пролежав на землі половину холодної осінньої ночі, аж поки невідомий монах не звільнив його. Цікаво, що з цього приводу

Данило Братковський скаржився на братчиків Луцькому православному єпископові князю Гедеонові Четвертинському. Проте владики відмовився втручатися в конфлікт під приводом незалежності від нього братського монастиря, який має ставропігійний статус [14].

- Написання «пасквілей» на членів Луцького братства і видання їх окремою книгою [15]. Згаданий закид лишився, на жаль, без коментарів Братковського, але ця інформація є надзвичайно важливою і цікавою. Досі була відома лише одна збірка його віршів, відома під назвою «Світ, по частинах розглянутий», яка видана в Кракові 1697 року. Протестація братчиків дає нам підстави зробити висновок, що задовго до цієї події (не пізніше 1682 року) його вірші та епіграми були відомі серед волинської шляхти і, понад те, були зібрані в окремому виданні. Однак залишається невідомим, чи були вірші Братковського видані друком, чи йдеться про рукописні збірки.

Як бачимо, у 1681-1682 рр. між Луцьким братством та родиною Братковських стався великий конфлікт, який розкрив непрості та суперечливі стосунки серед різних груп братчиків. Опонентами Братковських в суді виступили підчасий вілкомірський Дмитро Жабокрицький (майбутній Луцький єпископ), князі Юрій та Андрій Пузини, Ян Баковецький, Олександр Балабан, Олександр Ступницький і Томаш Гуляницький. Виявлені нами документи свідчать, що згадані особи від початку 80-х років і аж до кінця XVII ст. включно контролювали Луцьке братство, виконуючи роль його провізорів. Натомість Братковські (Богдан і Данило) хоча і залишилися братчиками, але надалі вже не згадуються серед його активних членів. Дослідники припускають, що за гучною «справою Братковських» міг бути фактичний «переворот» в керівництві Луцького братства, причому за його лаштунками стояли не тільки особисті мотиви. Очевидно, що у згаданому конфлікті важливу роль відіграло різне бачення перспектив економічної діяльності братства, яке виразно виявилось в позиції його офіційного керівництва, з одного боку, і Данила Братковського з іншого.

Вище згадувалося про пограбування братської церкви, яке сталося через дійсний чи уявний недогляд провізора Богдана Братковського. Ця подія поставила Луцьке братство в дуже неприємну ситуацію. Річ у тім, що, згідно з виявленими нами документами, луцькі братчики у своїй економічній діяльності активно співпрацювали з єврейським кагалом. Як правило, пожертвувані братству гроші віддавалися євреям для проведення фінансових чи господарських операцій під 8 – 10% річних. Відомі також факти передачі євреям об'єктів нерухомості під склади і крамниці. Але у випадку з пограбуванням церкви та викраденням мощів саме євреї були звинувачені у згаданому злочині. Пізніше, у XVIII ст. побутував переказ про чудо, яке явила св. Варвара, коли євреї-викрадачі намагалися знищити її мощі, та про справедливе покарання злочинців рішенням каптурового суду у 1674 році. Документи, які були в розпорядженні істориків, змогли лише частково прояснити цю ситуацію. Встановлено, що конфлікт між євреями та Луцьким братством щодо викрадення святині (якої точно – невідомо) справді існував. 1674 року Дубківський та Заклинівські кагали отримали позови з вимогою видачі двох євреїв-«святотрадців» [16]. Відомо також, що в жовтні 1674 року один із євреїв невстановленого кагалу помер від тортур у Луцькому замку під час допиту в справі пограбування братської церкви, причому тодішній братський ігумен відкинув пропозицію замкового уряду видати тіло небіжчика євреям для поховання [17]. Проте рішень каптурового суду щодо цього питання, а також виразних свідчень про чудеса св. Варвари, пов'язаних із цим випадком, виявити поки що не вдалося.

На думку дослідників, згадані події можуть стосуватися конфлікту 1681-1682 років. Немає сумнівів, що згадана історія не сприяла добросусідським взаєминам між Луцьким братством і луцькими євреями та розвитку їхнього спільного бізнесу. Тому покладання моральної відповідальності на Богдана Братковського за пограбування церкви могло мати на меті пом'якшення неприємного враження про згадані події між братчиками та їхніми діловими партнерами. Крім того, в одній зі своїх протестацій Данило Братковський згадував про конфлікт у братстві, пов'язаний зі своєю незгодою щодо давньої практики віддавати євреям церковні гроші під річні відсотки. Утім з контексту документа випливає, що подібна позиція диктувалася не антисемітизмом Братковського, а передусім осудом практики отримання прибутку від коштів, які мали йти на побожні цілі. Пізніше у книзі «Світ по частинах розглянутий» він опублікував вірш під назвою «Не змішуй духовних речей і світських», у якому знайшли відгомін його давні суперечки з луцькими братчиками про церковні гроші та їхнє використання. В ньому, зокрема, йшлося: «Неслушно вельми ці речі постали, Що і духовні, і світські змішались. Духовні гроші несуть світські торби, Пан брат з брательком беруть на те взори. Стоїть-бо Братство не тим, аби брали, А щоб братове духовним давали. В усіх брать звичай у світі сьогодні, Тож рідко, брат щоб давав Братству годно // Візьмуть із клітки, то птасі пропасти, З курми у братстві шулік не тримай ти» [1, с. 351-352].

Останні роки життя Данила Братковського були пов'язані з подіями, що розгорталися на

землях козацької України. На думку В. Липинського, саме неможливість легального захисту православ'я в Речі Посполитій, що стало очевидно після згаданого вище сейму 1699 року, змусило Братковського разом із родиною покинути Волинь і виїхати до Львова. У цей час він установив контакти з гетьманом Іваном Мазепою, з яким, за свідченням козацького літописця Самійла Величка, був здавна знайомий, пов'язуючи його ім'я з можливістю визволення українського народу на Правобережній Україні. Пізніше була участь у козацько-селянському повстанні під проводом Семена Палія, яка закінчилася для Данила Братковського трагічно – полоном, судом і мученицькою смертю в Луцьку 16 листопада 1702 року [8, с. 143].

Проте є всі підстави припускати, що навіть у цей час Данило Братковський не поривав зв'язків із православною Волинною. У своєму заповіті, складеному за три дні перед стратою, він згадав про поїздку до гетьмана Івана Мазепи, подробиці та мета якої досі до кінця не з'ясовані. Але на порозі вічності політичні мотиви його контактів із лівобережним гетьманом уже не мали значення для Братковського. У цей час для нього стала важливішою інша мета поїздки, яка була пов'язана з релігійним життям православного населення Волині. Йшлося про плани видання в Києві (за фінансовою допомогою гетьмана) книги про чудеса образу «Богородиці Пулганівської», яка з середини XVII ст. була однією з найшанованіших святинь для православних вірних Луцького повіту. І саме це він вважав за необхідне згадати у своєму заповіті.

Можливо, остаточним примиренням із Луцьким братством було прохання Братковського про поховання його при церкві братського монастиря, а останнім актом примирення з власним сумлінням – доручення винагородити селянина, якого він колись скривдив. Важливим для Данила Братковського було також усвідомлення власної жертви, про що він записав цілком виразно: «...з ревності дому Бога мого, для захисту святого православ'я смерть прийняти мушу» [1, с. 379]. Вочевидь, автор тестаменту був щирим у своїх словах. Про це свідчить його життєвий шлях, у якому служіння Православній Церкві займало дійсно важливе місце. Про те, що Братковський був готовий до подібної жертви, запевняє також його вірш під назвою «За що виливати кров», який може бути панегіриком самому авторові. У ньому, зокрема, йдеться: «Рицарі Божі кров небу зливають, Рицарі Божі за кров небо мають. Рицарі світу земну беруть славу: Чи для вакансій, чи взяти булаву. Гойним потоком кров власну зливають, Тут за свою кров плаці відбирають // А хто за церкву, за віру в потребі Кров проливає, бере плац у небі» [1, с. 345-346].

**Висновки.** Безсумнівно, що Данило Братковський є визначною постаттю в історії України та історії Православної Церкви на Волині другої половини XVII – початку XVIII ст. З однієї сторони, він як чоловік активний і темпераментний, освічений та наділений літературним талантом, щиро намагався підтримати православ'я в різних сферах своєї діяльності – на сеймиках, під час «Люблінської наради», безпосередньо в маєтках, які перебували в його володінні. З іншої сторони – Данило Братковський типовий представник своєї епохи та суспільного стану з усіма їхніми суперечностями та вадами. Так, виступаючи проти насильства щодо православних, він водночас не вагаючись вдавався до насильства стосовно уніатів. Наголошуючи у своїх віршах на необхідності підтримки світськими братчиками свого духовенства, Братковський водночас міг собі дозволити публічно бити братського диякона. Боротьба з негараздами в Луцькому братстві також велася ним в неоднозначний спосіб – навряд чи можна було напоумити його членів поширенням «пасквілей», у яких братчики висміювалися автором. Проте, подібні суперечності у діях та вчинках Данила Братковського ніяк не компрометують його історичний образ, а навпаки, надають нам можливість побачити реальну людину з притаманними їй живими рисами та почуттями.

### *Джерела та література*

1. Братковський Д. Світ, по частинах розглянутий / Д. Братковський. – Луцьк: Видавництво обласної друкарні, 2004. – 464 с.
2. Borek P. Nowe materiały do biografii Daniela Bratkowskiego / P. Borek // Od Kijowa do Rzymu. Z dziejów stosunków Rzeczypospolitej ze Stolicą Apostolską i Ukrainą. – Białystok, 2012. – S. 1103-1118.
3. Бірюліна О. Волинський шляхтич і український поет Данило Братковський / О. Бірюліна // Луцьке Хрестовоздвиженське братство. Історія та відродження. – Луцьк: Терен, 2013. – С. 93-102.
4. Див. епіграму «Автор до себе» (Author do siebie) // Братковський Д. Світ, по частинах розглянутий / Д. Братковський. – Луцьк: Видавництво обласної друкарні, 2004. – 464 с.
5. Яцишин М. М. Данило Братковський як суспільно-політичний та релігійний діяч Волині (II пол. XVII ст. – поч. XVIII ст.) / М. М. Яцишин // Актуальні питання реформування правової системи: зб. матеріалів XVI Міжнар.наук.-практ. конф. (Луцьк, 14-15 червня 2019 р.) / уклад. Л. М. Джурак. –

Луцьк: Вежа-Друк, 2019. – С. 141-144.

6. Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов, височайше учрежденной при Киевском, Подольском и Волынском генераль-губернаторе: [в 8 част.] (далі – Архивь ЮЗР). – Ч. I. – Т. IY – K., 1871. – С. 32-34.

7. Великий А. З літопису християнської України: в 9 кн. / А. Великий. – Рим-Львів, 2000. – Кн. V: XVII ст. – С. 238.

8. Monumenta ucrinae historica. – Vol. IV. – Romae, 1967. – P. 91.

9. Антонович В. Даниил Братковский / В. Антонович // Братковский Д. Світ, по частинах розглянутий / Д. Братковский. – Луцьк: Видавництво обласної друкарні, 2004. – С. 391-392.

10. Липинський В. Данило Братковский – суспільний діяч і письменник кінця XVII століття / В. Липинський // Братковский Д. Світ, по частинах розглянутий / Д. Братковский. – Луцьк: Видавництво обласної друкарні, 2004. – С. 404-405.

11. Архивь ЮЗР – Ч. 4. – Т. I. – K., 1867. – С. 346-348.

12. ЦДІАК України. – Ф. 25. – Оп. 1. – Спр. 377. – Арк. 787зв.-788.

13. Там само. – Арк. 294зв.-295.

14. Там само. – Арк. 410-413зв.

15. Там само. – Арк. 294зв.

16. Там само. – Спр. 346. – Арк. 769-770.

17. Там само. – Арк. 352-352зв.

**Яцишин М. Мироззренчески-правовые и религиозные ценности в жизни и творчестве Даниила Братковского.** Стаття посвящена исследованию участия и роли украинского шляхтича Д. Братковского в общественной и религиозной жизни Волыни последней трети XVII - начала XVIII в. Автором сделан вывод о том, что Д. Братковский является выдающейся фигурой в истории Украины и истории Православной Церкви на Волыни второй половины XVII - начала XVIII в. С одной стороны, он как активный и темпераментный, образованный и наделенный литературным талантом общественный деятель искренне пытался поддержать православие в различных сферах своей деятельности – на сеймиках, во время «Люблинской совещания», непосредственно в имениях, которые находились в его владении. С другой стороны – Д. Братковский типичный представитель своей эпохи и общества со всеми их противоречиями и недостатками. Так, выступая против насилия в отношении православных, он одновременно не колеблясь прибегал к насилию в отношении униатов. Подчеркивая в своих стихах необходимость поддержки светскими братчиками своего духовенства, Братковский одновременно мог себе позволить публично бить братского диакона. Борьба с проблемами в Луцком братстве также велась им неоднозначным способом – вряд ли можно было образумить его членов распространением «пасквилей», в которых братья высмеивались автором. Однако подобные противоречия в действиях и поступках Д. Братковского никак не компрометируют его исторический образ, а наоборот, предоставляют нам возможность увидеть реального человека с присущими ему живыми чертами и чувствами.

**Ключевые слова:** Волынь, Луцкое Крестовоздвиженское братство, Православная Церковь, шляхта.

**Yatsyshyn M. Ideological-Legal and Religious Values in the Life and Activities of Danylo Bratkowskyi.** The article is devoted to the study of the participation and role of the Ukrainian nobleman D. Bratkowskyi in the social and religious life of Volyn in the last third of the 17<sup>th</sup> - early 18<sup>th</sup> centuries. According to the author, D. Bratkowsky was a notable figure in the history of Ukraine and the history of the Orthodox Church of Volyn in the second half of the 17<sup>th</sup> - early 18<sup>th</sup> centuries. On the one hand, he, as an active and spirited man, educated and endowed with literary talent, sincerely tried to support Orthodoxy in various spheres of his activity - at the sejmiks, during the «Lublin Meeting», directly in the estates which were in his possession. On the other hand, D. Bratkowskyi was a typical representative of his epoch and social status with all their contradictions and flaws. Thus, opposing violence against the Orthodoxy, he did not hesitate to resort to violence against Uniates. Stressing in his poems about the need to support the clergy's secular brothers, Bratkowskyi could afford to beat publicly the brotherhood deacon. He also tried to cope with the troubles in the Lutsk Brotherhood in rather an ambiguous way. It was hardly possible to instruct the members of the Brotherhood spreading the pasquinades, in which the author ridiculed/mockd at the brothers. However, such contradictions in the actions of D. Bratkowskyi do not compromise his historical image, but, on the contrary, give us the opportunity to see a real person with his inherent traits and feelings.

**Key words:** Volyn, Lutsk Brotherhood of Holy Cross, Orthodox Church, the nobility.